

ДАРКО ГАВРИЛОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Природно-математички факултет
Нови Сад

УДК 94(497.1):94(4) „1914/1918“
Монографска студија
Примљен: 20.04.2013
Одобрен: 02.05.2013

САША С. МАРКОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет
Сомбор

НЕКИ АСПЕКТИ ПРИСАЈЕДИЊЕЊА БАНАТА, БАЧКЕ И БАРАЊЕ КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ И СТВАРАЊЕ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

Сажетак: У раду ћемо, на основу историјске грађе и релевантне литературе, обрадити начин приступа територије Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији, а потом и инкорпорирање у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Овај проблем је доминантно истраживан кроз расветљавање улоге Јована Јоце Лалошевића и Светозара Прибићевића у историјским догађајима који се односе на период октобар 1918. године до марта 1919. године. То је време када је словенско становништво, пре свега Срби и Буњевци, на простору данашње Војводине конституисало своје политичке органе – Народне одборе, затим организовало Велику народну скупштину и формирало органе управе – Велики народни савет и Народну управу за Банат, Бачку и Барању, а у намери да се те територије ослободе мађарске управне власти и приступе новој југословенској држави. Све ове активности су се одвијале у тесној вези и координацији са владом Краљевине Србије, а потом и владом Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. С обзиром на то да је Јован Јоца Лалошевић био председник Народне управе за Банат, Бачку и Барању, а Светозар Прибићевић министар унутрашњих послова владе Краљевства њихова улога, у овим процесима је изузетно значајна, а овим радом и истраживана.

Кључне речи: Светозар Прибићевић, Јован Јоца Лалошевић, политика, уједињење, држава

Формирање Народне Управе за Банат, Бачку и Барању

У јесен 1918. године политичка збивања у Војводини, односно Банату, Бачкој и Барањи¹ су добила обележје покрета за национално ослобођење и отцепљење Јужних Словена од Угарске. С обзиром на бројност и национални потенцијал интелигенције, Срби су предводили ову борбу. Ови догађаји су били условљени бројним чиниоцима. Наводимо неке од њих: пробој Солунског фронта, војни успех савезничке војске, пре свих војске Краљевине Србије, војни пораз Аустро-Угарске, јачање југословенског покрета у другим деловима Монархије, територијалне претензије Италије, анархија, појава тзв. „зеленог кадра” и др. Протагонисти организованог и радикалнијег иступа становништва Војводине (искључујући Мађаре и Немце), иако су били различитог политичког идентитета², изражавали су јединство о нужности раскида државно-правних веза са Угарском, али и различитост ставова о начину отцепљења – да ли да се оствари са интеграцијом јужнословенског покрета у преосталом делу монархије или директним припајањем Краљевине Србији.³

Упркос одлучној војној победи савезника, ситуација је била неизвесна, јер се уговором о примирју Антанте са Угарском сачувао политички *status quo* који је био правно упориште угарској власти на терену у намери да очува своју структуру власти. Предстојала је врло сложена дипломатска борба. Српска грађанска елита Угарске, која је полако излазила из атмосфере наметнуте апстиненције⁴ и политичке маргинализације, била је свесна предстојећег посла и недостатака који јој не иду на руку⁵. „Ми Срби из Угарске”, писао је тада *Глас*, „хоћемо да смо сло-

¹ Савременици и актери друштвених догађаја су у ово време Банат, Бачку и Барању често називали и термином Војводина. У нашем раду ћемо прихватити ову њихову интерпретацију и користити или једно или друго термилошко одређење.

² Арпад Лебл, *Грађанске партије у Војводини 1887-1918*, Нови Сад, 1979; Арпад Лебл, *Политички лик Весе Стајућа*, Нови Сад, 1963.

³ Ранко Кончар, Саша Марковић, *Voivodina beetwen Serbian and Yugoslav option during the establishment of the Kingdom SCS*, тематски зборник радова са међународног скупа „Yugoslavia through Time. Ninety Years since the Formation of the First State of Yugoslavia”, *Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani*, Ljubljana, 2009, стр. 93-105.

⁴ „Тих дана сам осетио шта је то смртни страх и шта то значи гледати смрти у очи. Остављени и напуштени од свију, опкољени и нападнути од нахушкане светине у ово ратно време и у ову узбуђеност и без помоћи власти, могли смо доиста и главом платити”, Т. Милитар, *Бележница*, РОМС, М 14606.

⁵ Писмо Јоце Лалашевића, угледног српског политичара из Сомбора Тихомиру Остојићу, угледном српском интелектуалцу из Новог Сада: „Сад тек осећамо какав је губитак што

бодни људи, хоћемо да ујединимо свој дух и своју душу са духом свог југословенства”.⁶

Један од најистакнутијих српских грађанских политичара из Војводине, тог времена био је и Јован Јоца Лалошевић (1870-1935.).⁷ Угледни сомборски адвокат, препознати културни радник и легалистички борац не само за српска већ и за права свих мањина у Угарској краљевини Аустро-Угарске монархије и припадник демократских политичких идеја, у догађајима из времена присаједињења био је један од најактивнијих поборника стварања југословенске државе као израза већинске политичке воље српског и јужнословенских народа и као израз остварења националне идеје у Војводини.⁸ Лалошевић је октобра 1918. године постао председник Месног народног одбора Срба и Буњеваца у Сомбору.⁹ Он је формиран уз подршку једног одреда српске војске који је, под командом мајора Николе Илића, стигао у Сомбор 13. новембра 1918. године. Војска је град предала на управу Народном одбору Срба и Буњеваца, о чему је састављен записник. „На позив долази Лајош Клајнер, начелник града Сомбора, коме Никола П. Илић српски краљевски мајор изјављује, да је град заузео и да административну власт предаје овом одбору са свим правима муниципалног већа, с тим да се од сада у свему има равнати према упутствима и расположењима Народног одбора Срба и Буњеваца у Сомбору...”¹⁰ Претходно је мађарска власт у гра-

---

немамо наших новина, те се не знамо оријентисати.”; Јоца Лалошевић из Сомбора Тихомиру Остојићу, 29. 10. 1918, РОМС, 5671.

⁶ Наведено према: Душан Попов, *Српска штампа у Војводини 1918-1941*, Матица српска, Нови Сад, 1983, стр. 13.

⁷ Ближе види: Саша Марковић, *Политичка биографија Јована Јоце Лалошевића*, Сомбор, 2011.

⁸ „Осећај политичке слободе, осећај да су остварени вековни снови у пуном своме обиму, морали су детерминисати јавни живот војвођанских Срба првих година”, Душан Поповић, *Војводина после уједињења*, РОМС, М 7528.

⁹ „Из Сомбора јављају да су тамо прекјуче Срби и Буњевци одржали свој збор и донели одлуку, да примају Вилзоново начело о самоопредељењу народа и на основу тога желе да уреде судбину јединственог српско-буњевачког народа. Изабрали су извршни одбор од 25 лица. Радујемо се овом родољубивом покрету Срба и Буњеваца сомборских”; *Српски лист*, бр. 2, 26. октобар 1918; О формирању овог већа (одбора) обавештен је и Српски Народни одбор у Новом Саду. Овај Одбор је на својој седници од 27. октобра (по старом календару) то и констатовао. „Изасланици Сомбора извештавају да се тамо образовао Српски народни одбор: председник др Јоца Лалошевић...” *Десети записник седнице Извршног одбора одељења Српског народног одбора у Новом Саду од 27. октобра 1918*; Архив Војводине (у даљем тексту АВ), Ф. 76 *Народна управа за Банат, Бачку и Барању*, Нови Сад (1918-1919), 3-10.

¹⁰ *Споменница ослобођења Сомбора 1918-1939*, Сомбор, 1938, 8-9; *Записник вођен у Сомбору, 1-14, новембра 1918, на седници Народног већа Срба и Буњеваца у Сомбору*, Историјски архив Сомбор, Ф-56, инв. бр. 571.

ду чинила све да минимализује значај и улогу Народног одбора Срба и Буњеваца.¹¹ Том приликом представљена је јасна политичку одлучност да се територија Војводине у њеном што ширем обиму тумачења отцепи од угарске државе без обзира на околности које диктира међународна политика. У новој Мађарској влади водећу реч имао Михаљ Карољи. Он се трудио да политичким уступцима придобије словенске народе за идеју модерне мађарске државе засноване на демократским начелима.¹²

Део српске политичке елите био је изразит противник ускостраначког приступа решавању актуелних проблема. Страначки консензус остварен је у уобличавању намере да се организује скупштина која ће формулисати политичку вољу становништва. Припреме за доношење политички утемељене одлуке о начину уласка Војводине (Баната, Бачке и Барање) у састав нове југословенске државе обављене су у Новосадском одбору 17. новембра 1918. године.¹³ Сам ток седнице и припремне конференције или претконференције биле су изузетно напете с обзиром да је тада дошло до „судара” двеју концепција о уједињењу. Једна је била за присаједињење Војводине Краљевини Србији и коју је предводио истакнути војвођански радикал Јаша Томић, а други за повезивање Војводине са Народним вијећем Словенаца, Хрвата и Срба у Загребу, а потом стварање јединствене јужнословенске државе са Краљевином

¹¹ „Вест да српска војска долази у Сомбор чуо је и велики жупан др. Балог Ерне. Он је учинио још један и последњи покушај и позвао је председника др. Јоцу Лалошевића на договор како да се дочека српска војска. Он је као експонент мађарске владе, а с обзиром на то да војна конвенција још није потписана и да српска војска долази тобоже само да помогне одржати ред и личну имовну сигурност, пошто се аустроугарска војска повукла, изразио жељу да би волео да и он учествује у дочеку са целим званичним апаратом и да његова власт остане и даље призната и недирнута.... Председник народног већа кратко и јасно му је доznaчио да учешће његово и мађарског званичног апарата у дочеку српске војске није пожељно и да је Народно веће Срба и Буњеваца у Сомбору учинило већ потребно расположење да оно само дочека српску војску. Ова одлучна реч др. Јоце Лалошевића, као одлука Срба и Буњеваца деловала је на великог жупана – као великог Мацара – поражавајуће и увредљиво”; *Ослобођење Сомбора 13. новембра 1918*, преузимање власти, Историјски архив Сомбор, Ф-56, инв. број 571.

¹² „Но послушајте ви нас: сви смо ми такви људи који смо се увик за интетрес пука борили, који смо увик проповидали братство и једнакост Буњеваца, Немаца, Румуна, Словака и Срба, те који смо од господе старе Угарске, због тога нашега уверења много патили”; Политички памфлет угарске владе Михаила Карољија, *Свима народима немађарског језика пучке републике! Буњевци, Нијемци, Румуни, Саси, Срби, Словаци!*; Историјски архив, Сомбор; Лични фонд Ђорђа Антића, Ф-56, инв. бр. 370.

¹³ Српски народни одбор у Новом Саду основан је 21. октобра (по старом календару) 1918. године.; Ближе види: *Први записник седнице Српског народног одбора у Новом Саду* од 21. октобра 1918; АВ, Ф. 76 Народна управа за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад (1918-1919), 3-1.

Србијом.¹⁴ За ову другу концепцију залагали су се предратни демократски политичари попут Тихомира Остојића и Васе Стајића. Влада Краљевине Србије тада није схватала дубиозност насталог политичког антагонизма јер је имала у виду концепт стварања јединствене државе са јужнословенским територијама Аустро-Угарске монархије без тактичких прејудуцирања. Отуд и простор за њене чак и контрадикторне поруке изасланицима које су представници Срба из Војводине упутили у Београд, а који је оправдаван идејом да становништво Војводине донесе одлуку без пресија са стране.¹⁵

Деловање Народног вијећа Словенаца, Хрвата и Срба у Загребу многи српски политичари из Војводине су сматрали политикантски несигурним и за Војводину непотребним, а оклевање које се јављало доживљавао је као дефетизам који угрожава српску и југословенску националну идеју. Управо та процена их је приближила становишту Светозара Прибићевића који је замерао Народном вијећу из Загреба на политичком калкуланству и који је поручио Војвођанима да „кидају са Загребом.” Прибићевић је у то време био укључен у посао стварања југо-

¹⁴ „На дневном реду ове конференције била је свега једна тачка и то да се реши куда се прикључити након отцепљења. Прву реч је добио Петар Коњовић као изасланик из Загреба. Он је према директиви, а на основу изјаве Момчила Нинчића, министра иностраних послова предложио да се Војводина прикључи Загребу, односно Хрватској а не Београду односно Краљевини Србији. Овај предлог је пропраћен бурним негодовањем. Настаје жучна дебата у којој су најактивнији били Јаша Томић, који је тврдио, да му је Нинчић рекао да се Војводина прикључи Србији. Др. Жарко Миладиновић и такорећи сви остали били су мишљења да се Војводини прикључи Србији. Дебата је достигла врхунац када је др. Стјепан Матијевић делегат из Суботице /заступник Буњеваца/ подржао предлог из Загреба односно Петра Коњовића.... Настаје жучна дебата. По многим ова дебата беше први знак сукоба 'великосрпске' и 'југословенске' идеје која се протеже кроз свих 23 године постојања Југославије”; *Припреме за Велику народну скупштину 25. новембра 1918*, Историјски архив, Сомбор, Ф-56, инв. бр. 577.

¹⁵ Посредно ми у записнику са двадесетседме седнице од 11. новембра 1918. знајемо о карактеру размимоилажења и релативном значају који је влада Краљевине Србије придавала том питању. „Потпредседник др Игњат Павлас реферише о свом путу у Београд, поводом извиђаја шта је истина у исказу министра Нинчића, да ли оно што је рекао Јаша Томић, или оно, што је рекао Петру Коњовићу и другима. Др Павлас уверио се, да је министар заиста рекао Јаши Томићу, да Народна скупштина Баната, Бачке и Барање непосредно преко Београда ради на ослобођењу и оцепљењу од Угарске, а са друге стране, да је заиста рекао и Петру Коњовићу и др. да глас нашег народа из ових крајева пренесе Загребачко Народно Вијеће у Београд и на мировну конференцију, због који је навода избио неспоразум у претконференцији, која је била 4. новембра о. год. у Новом Саду. Министар је зато рекао, једно и друго, да би оставио одрешене руке Великој народној Скупштини у Новом Саду, да у овом отвореном питању заузме своје становиште”, *Двадесет и седми записник седнице Српског народног одбора у Новом Саду* од 11. новембра 1918; АВ, Ф. 76, Народна управа за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад (1918-1919), 3-27.

словенске државе. Овај пројекат имао је озбиљних тешкоћа јер је његово решење укључивало или превласт централистичке или федералистичке концепције или компромис који није одговарао регенту Александру Карађорђевићу и тиме био политички неизводљив.

У Војводини, тријумф националних идеја остварен је на 'Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи' одржаној 25. новембра 1918. године. „Најзад дође велики историјски дан 25/12/ новембра 1918. На Великој Народној скупштини коначно и сјајно је победила теза Јаше Томића...И тако је уз неописано одушевљење донесена резолуција”.¹⁶ У раду скупштине учествовало је 757 посланика. Међу њима било је 578 Срба, 84 Буњевца, 62 Словака, 21 Русин, три Шокца, два Хрвата, шест Немаца и један Мађар. Бројност делегата и њихов организован долазак у Нови Сад илустровао је солидну организацију, пре свега, српског становништва, али и потпуно одсуство несловенског живља. У околностима које су постојале, организација избора скупштинских представника није могла да испоштује демократску изборну процедуру, већ се ослањала на већинску политичку вољу словенског становништва, понајпре Срба у Војводини.¹⁷ Одлукама скупштине¹⁸ Војводина је присаједињена Краљевини Србији и формиран су нови органи управе – Велики народни савет и Народна управа. Састав ових органа управе, у политичком смислу, био је показатељ постигнутог страначког компромиса и уједињења око акутних проблема са којима се територија Војводине суочавала, а у намери

¹⁶ Јован Јоца Лалошевић, *Наше ослобођење и уједињење*, Историјски архив Сомбор, фонд 57, инв. број 448.

¹⁷ „Избори за Велику народну скупштину били су далеко од демократичних. Припадници несловенских мањина (треба истаћи да нити Мађари нити Немци се у овом тренутку не осећају као мањински народи у Војводини – примедба С.М.) (за разлику од Словака, Русина и Чеха) нису имали право гласа. Шта више чак ни сви Словени нису учествовали у избору посланика”, Зоран Јањетовић, *Деца царева, пасторчад краљева*, Београд, 2005, стр. 126.

¹⁸ Одлуке Велике народне скупштине:

„... Прикључујемо се Краљевини Србији која својим досадашњим радом и развитком ујемчава слободу, равноправност и напредак у сваком правцу... Народна скупштина поставља Велики народни савет којем је извршни орган Народна управа. Народни савет чине 50 чланова изабраних из ове Народне скупштине. Народни савет доноси потребне уредбе и наредбе, поставља Народну управу и врши надзор над њом.”; Одлуке Народне Скупштине Срба, Буњеваца и осталих словена у Бачкој, Банату и Барањи, донесене 12. (25.) новембра 1918. у Новом Саду; Српски лист бр. 17 од 14. новембра 1918. Драго Његован, *Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918*, документи и прилози, Нови Сад, 2001, 49-56. О присаједињењу Војводине Краљевини Србији види ближе: *Споменица ослобођења Војводине 1918*, РОМС, М 7417.

њеног словенског становишта да се уједини са Краљевином Србијом.¹⁹ После два дана Велики народни савет на својој трећој седници изабрао је ову Народну управу: 1) председништво и политички послови: повереник др. Јоца Лалошевић (Сомбор), заменик Петар Коњовић (Сомбор).²⁰

Народна управа са овако изабраним руководством намеравала је да блиско сарађује са Београдом. „Чланови Народне Управе отишли су пре свега корпоративно у Београд да се представе краљевској влади и да приме евентуалне инструкције за свој рад”.²¹ Већ на првој седници Народне управе именовани су велики жупани и то за Торонталску жупанију др Славко Жупански, а за Бач-Бодрошку и „град Сомбор” др Коста Бугарски. Овим је демонстриран првенствени циљ именованих органа упаве - административно преузимање власти али и спречавање мађарских органа власти у намери поновне имплементације сопственог управног апарата. У остваривању овог циља именоване личности су показале велику одлучност.²²

Из овог приоритета проистицале су и даље активности. Била је то најпре потреба чврсте повезаности са Београдом као једина постојећа подршка делатности Народне управе. „Да се обавести српска Влада у Београду са молбом да Народну Управу прихвати и да учини нужне

¹⁹ „Народна управа чијој су бризи поверени јавни послови у оном прелазном стању састављена из најразнороднијих елемената, а на основи партијске слоге, лута без правца у хаосу нових проблема. Сама изгледа једва чека, да пребаци свој терет на вичнија и јача плећа”, Душан Поповић, *Војводина после уједињења*, РОМС, М 7528.

²⁰ „Приступа се избору Народне Управе за Банат, Бачку и Барању према одлуци Народне скупштине. Једногласно се бирају ови народни повереници и заменици за одсеке: Председништво и политички послови – Народни повереник – Народни повереник: др Јован Лалошевић, заменик: Петар Коњовић...Просвета (школа и црква) – народни повереник: привремено до сталног попуњења: др Јован Лалошевић, заменик: др Милан Петровић”, *Записник седнице Великог народног савету* од 14. новембра 1918; АВ, Ф. 76 Народна управа за Банат, Бачку и Барању, Нови Сад (1918-1919), 3 – Велики народни савет – записници.

²¹ Јован Јоца Лалошевић, *Наше ослобођење и уједињење*, Историјски архив, Сомбор, фонд 57, инв. број 448

²² „Недавно је изашао проглас мађарске владе под насловом: 'Сваком народу народне републике који не говори мађарски!' Проглас упућен изреком Немцима, Румунима, Рутенима, Сасима, Србима, Словацима...Што ће народима немађарским прво пасти у очи, то је мекан, нежан тон, на који досад нису навикнути.... Јавља (мађарска влада) да онде више неће заповедати краљеви ни господа, него само народ. Обећава, да ће и мушко и женско листом добити право гласа, да ће се делити земља, да ће се уредити школе, да ће сам народ имати да каже где ће се повући железница, где друм, где ће се градити мост, колика да буде зарада фабричког радника итд. итд....Човек не зна чему да се овде више чуди, наивности Мађара или њиховој подмуклости. Они играју у овом случају улогу вука који се прерушио у јагњећу кожу, да би се тако лакше увукао у стадо оваца и дочепео свој плен”; Јован Јоца Лалошевић, *Перфидија Мађарске владе*, *Српски лист*, бр. 27, 27. новембар 1918. године.

коракe, да нам српска војска даде нужну помоћ”.²³ Ова сарадња са Београдом требало је да обједини војно-политичка садејства и на формирању националне територије и онемогући и Румунији као земљи која је победник у рату и која има уговорне бенефиције са водећим силама Антанте, да преузме значајну територију Војводине. „Да се путем срп. Владе у Београду управи протестна нота на све савезничке владе, као и на румуњску владу ради румуњских претензија, које су изражене нарочито...у погледу Баната”.²⁴ Нарочито о питању Баната, Народна управа је, демонстрирала једну истрајност, одлучност и неконтролисану наметљивост да ова област припадне новој држави. Београд, односно југословенска влада је у једном тренутку и стала на страну ове истрајности, а против чега је била војска не желећи да ремети добре односе са савезничком француском војском. „Народна управа је ишла на радикалнију политику смене власти и припрема за анексију западног Баната, до источно од Темишвара, него што су то војска и београдска влада биле склоне да предузму.”²⁵

Ситуација у Војводини је била, као што смо показали, изузетно тешка и сложена. Народна управа иако одлучна у третирању свог посла, била је на ивици опстанка услед финансијске немаштине. Влада Краљевине Србије имала је разумевања за проблеме у које је запала Народна управа због финансија, али су њене могућности, услед обавезе према водећим чиниоцима међународне политике и финансијске исцрпљености и презадужености, биле ограничене, али не и обесхрабрујуће.²⁶ Са друге стране политички врх нове државе, након акта уједињења 1. децембра 1918. године суочавао се са проблемом формирања владе и усаглашавања различитих политичких и националних интереса. Посао није био лак и често је подсећао на неоствариву мисију.

²³ *Записник вођен на пленарној седници Народне Управе у Новом Саду*, 21. новембра 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 1.

²⁴ *Записник вођен на пленарној седници Народне Управе у Новом Саду*, 21. новембра 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 1.

²⁵ Види: Тома Миленковић, *Банатска република и мађарски комесеријат у Банату : (31. октобар 1918 - 20. фебруар 1919)*, Зборник Матице српске за историју, бр. 32, Нови Сад, 1985, стр. 99-142.

²⁶ „Повереник за финансије др. Владислав Манојловић извештава о преговорима са Српском Владом о томе да се дође до своте од 50 милијона круна, која је Народној управи потребна. Преговарао је он и г. Поповић Коста повереник за прехрану са министром Протићем. Српска влада не може ту своту предујмити, јер и сама добија од француске само 30 милијона франака...Протић увиђа да је од садањих влада у држави СХС најтежи положај Народне Управе, јер она има да ствара, дочим друге владе раде на готовим темељима” *Записник вођен на седници Народне Управе у Новом Саду*, 27. новембра 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 6.

Политички концепт Светозара Прибићевића

Расположење међу учесницима преговора о формирању прве југословенске владе било је „леденоучтиво“, како га је описао један од учесника, Јосип Смодлака, при томе нагласивши како су односи између српских странака били крајње затегнути што је „било сасвим разумљиво последице доскорашњих њихових жестоких окршаја. Ми Пречани који нисмо учествовали у тим борбама, унијели смо мало тоpline у тај хладни скуп, приправни да послужимо као јастук, ако би међу србијанским политичарима дошло до сукоба.“²⁷ Осим представника политичких странака из Србије, првог дана званичних преговора присуствовала су само тројица представника Народног већа Словенаца, Хрвата и Срба: Антон Корошец, Светозар Прибићевић и Јосип Смодлака, да би се касније укључили и остали чланови ужег одбора. Пошто је споразум брзо постигнут у вези са бројем чланова владе (20) и министарства (17), као и личности самог председника – Николе Пашића, прешло се на избор министра спољних послова. Смодлакин предлог да се на то место постави Анте Трумбић наишао је на отпор радикалских првака Николе Пашића и Стојана Протића. Његов предлог подржао је Светозар Прибићевић, посебно због тога што се у то време припремала Мировна конференција у Паризу, која није требала, по Прибићевићу, да заврши без жртава за хрватске и словеначке крајеве. Она је, по мишљењу Светозара Прибићевића, требала да донесе одлуке које су требале да одузму Хрватској и Словенији један део њихових обала. Због тога, он је сматрао подеснијим да место министра држи Хрват, који би требао да потпише уговор о миру, јер би се, у случају да то буде Србин, дуго задржало уверење да су Срби жртвовали бројне Хрвате и Словенце у Италији.²⁸ Ипак, сутрадан, 13. децембра, Пашић је прихватио Смодлакин предлог, мада не радо, јер је између њега и Трумбића било пређашњих сукоба. Пашић се супроставио и предлогу да Светозар Прибићевић буде министар унутрашњих послова, али на томе није дуго инсистирао. Сви учесници у преговорима једногласно су прихватили предлог да Антон Корошец буде подпредседник владе, тако да је листа министара прве југословенске владе до 15. децембра била коначно састављена. Међутим, до именовања ове владе није дошло, јер регент Александар, због сукоба са Пашићем, није хтео да потпише указ о именовању нових министара.

Ипак, криза владе је решена 20. децембра 1918. године и то тако што је Стојан Протић именован за председника владе, а Трумбић поста-

²⁷ Јосип Смодлака, *Записи др. Јосипа Смодлаке*, Загреб, 1972, стр. 78.

²⁸ Светозар Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Београд, 1952, стр. 206-207.

вљен за министра спољних послова. У то време, Трумбић је био забринут да у новој држави не дође до „покушаја пренагљене централизације”²⁹, што је сматрао негативним за будући развој нове државе. Треба имати на уму да, мада је Анте Трумбић у то време био политичар југословенског опредељења, он није заборавио на хрватске националне интересе. Будући да стварање централистичке државе, са центром у Београду, није ишло у прилог хрватским националним интересима, ни Трумбић није био за ту опцију. Због тога је он са групом хрватских и српских политичара крајем 1918. године организовао Југословенску демократску лигу. Програм лиге садржавао је идеје Трумбића и Боже Марковића, а оне би се могле свести на покушај да се помири начело унитарне државе са начелом федеративног уређења.³⁰

У исто време, Милан Прибићевић, брат Светозара Прибићевића, покушавао је да придобије Трумбића за стварање нове странке, коју би водио Светозар Прибићевић и која би постала странка „југословенске већине за конституанту”.³¹ Премда је Трумбић био за државно јединство, ипак је одбио да уђе у ту странку, јер му се чинило да се она неће удовољној мери залагати за очување хрватских територија. Због тога је Трумбић ставио по страни предлог Милана Прибићевића и посветио се спољнополитичким питањима којима се решавала судбина хрватског народа у Истри, Ријечи и појединим деловима Далмације.

Видевши да неће успети да оствари политичку комбинацију са Трумбићем, Прибићевић је наставио да тражи идеално решење за стварање нове, државотворне странке која би имала задатак да се супростави свим покушајима разбијања концепта унитаристичког државног система. Свестан да је све више оних који критикују начин на који је спроведено државно уједињење, Прибићевић је убрзао политичке преговоре који су водили ка стварању Демократске странке.

Унитаристичка концепција, коју је Прибићевић формулисао крајем 19. века имала је свој корен у тадашњем положају Срба и Хрвата из Хрватске који су били угрожени од стране мађарских владајућих кругова. Прибићевић је, као Србин из Хрватске, добро уочио да положај Срба у Хрватској, па и њихова будућност, не може да буде везана за Будимпешту, већ за Хрвате и њихове политичке странке, те је због тога био

²⁹ Драгослав Јанковић, Богдан Кризман, *Грађа о стварању југославенске државе (1.1 - 20.12 1918.)*, Београд 1964, стр. 723.

³⁰ Бранислав Глигоријевић, *Демократска странка и политички односи у Краљевини СХС*, Београд 1970, стр. 25.

³¹ Архив Хрватске академије знаности и умјетности, Архив Југословенског одбора, писмо Милана Прибићевића др. Анти Трумбићу, Загреб, 30. 12. 1918.

један од иницијатора тесне сарадње два народа. Међутим, он је ту реалну процену довео до националног интегрализма, па је тако национални унитаризам постао идејна основа његове политичке активности како у Аустро-Угарској тако и у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. При томе не треба сметнути са ума да је Прибићевић водио рачуна и о посебним српским интересима. То је више него јасно стављао до знања како на предизборним скуповима у Аустро-Угарској тако и за време Краљевине СХС.³²

За то време, на политичкој сцени су почели и први напади на Светозара Прибићевића. Они су првенствено били повезани са начином на који је извршено уједињење. Прву политичку акцију против њега повео је Стјепан Радић, који је ушао у борбу, не само против начина уједињења, већ и против свега оног за шта се залагао Прибићевић. Сукоб Радића и Прибићевића започео је још у дискусијама о провођењу државног уједињења, а после уједињења, Радић је први оспорио ваљаност тог акта, па према томе и све обавезе које из њега проистичу, сматрајући га делом, искључиво, Светозара Прибићевића.

У то време, Прибићевић је био у веома присним односима са Радикалном странком, што је приметио и његов савременик др. Иван Рибар који је забележио да се „Светозар сав предао Радикалној странци и изгледало је да ће своју странку, тадашњу Хрватско – српску коалицију привући за савезника Радикалне странке.”³³ О Прибићевићевим dobrим односима са радикалима сведочио је и писмо које је Стојан Протић послао Пашићу у Париз. У њему га је известио како се Прибићевић у новој политичкој ситуацији одлично држао.³⁴ И заиста, у то време, Прибићевић је био близак Протићу и радикалским круговима. Њихови погледи на државно уређење били су истоветни, јер су се и Протић и Прибићевић тада залагали за унитаризам и за што јачу централну власт. За разлику од њих, већина хрватских политичара се поларизовала, оне

³² Прибићевић је у Краљевини СХС хрватском националном интересу супротставио српски национални интерес. Представницима ХРСС-е је на њихов захтев за националним самоопредељењем који би могао ићи до отцепљења одговорио српским захтевом за опредељење. Говорећи једном приликом о овом плану, Прибићевић је истакао: „Они који стварају Хрватску Ирску у Југославији треба да знају да стварају Српску Ирску у Хрватској, јер без обзирања на вољу пола милиона сељака Срба у Хрватској не да се створити мир у њој.” Бранислав Глигоријевић, *Неки аспекти односа Демократске странке и ХРСС, ИДХ, Историја 20. века, Зборник радова 12, Београд, стр. 361, 362.* У књизи: Дарко Гавриловић, *У вртлогу национализма – Стјепан Радић и Срби (1875-1918), Светозар Прибићевић и Хрвати (1918-1936)*, Нови Сад, 2007, стр. 176.

³³ Иван Рибар, *Из моје политичке сарадње*, Загреб, 1965, стр. 56.

³⁴ Лазар Марковић, *Југославенска држава и хрватско питање*, Загреб, 1935, стр. 228.

блиске Трумбићу, а то значи да су били за прихватање помирљивог концепта који лавира између унитаризма и федерализма, и на оне блиске Стјепану Радићу, који је био у то време за то да „Хрвати ... на своме тисућљетном непријепорном политичком територију оснују неутралну хрватску републику, пада је уведу у неутралну савезну републиканску Југославију, чим Словенци, Срби и Бугари оснују исто такве неутралне пучке републике.”³⁵ Ипак, овакав развој политичке ситуације у којој се Прибићевић нашао веома близу радикалским стајалиштима није довео до уласка Прибићевића у Радикалну странку, јер је он још крајем децембра 1918. Године сматрао да је најважнији задатак, осим изградње добре администрације и добре војске, да се оснује модерна странка која би морала да постане странком „југославенске већине за конституанту” којој би био „идеал јединствена држава, што чвршћа и јача у погледу јединства, а што слободнија у погледу свега другог.”³⁶

Светозар Прибићевић и Народна управа за Банат, Бачку и Барању

Када је формирана влада Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, министар унутрашњих постао је Светозар Прибићевић. Придржавајући се својих основних концепата унитарне државе и јаке централне власти, усаглашен са политичким амбицијама Александра Карађорђевића, Прибићевић је, од првог дана свог мандата, инсистирао на концентрацији власти правдајући је изразито сложеном ситуацијом и недореченим територијалним разграничењем. Покрајинске власти новоформиране државе, у том контексту, морале су у кратком временском периоду да дефинишу свој однос према централној влади и, углавном, се одрекну надлежности.

Овај његов став испољио се и у питању опстанка Народне управе за Банат, Бачку и Барању. Прибићевић је прихватио сарадњу са Народном управом за Банат, Бачку и Барању као легитимним представником становиштва. С обзиром на тренутни међународни уговор Антанте са Мађарском, ово је био врло ризичан преседан са јасно испољеном националним и политичким циљем. Улога Прибићевића, по питању односа са Народном управом за Банат, Бачку и Барању била је двојака. Најпре,

³⁵ Рудолф Хорват, *Хрватска на мучилишту*, Загреб, 1942, стр. 83.

³⁶ Архив ХАЗУ, Трумбићев легат, св. 46/37. Писмо Милана Прибићевића др. Анти Трумбићу, Загреб, 30.12 1918. Овај документ доноси такође у својој књизи и Хрвоје Матковић, *Светозар Прибићевић, идеолог, страначки вођа, емигрант*, Загреб, 1995, стр. 71.

он је био на челу министарства које је институционално било одређено да сарађује са покрајинским органима власти формираним у време припрема за стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и распада Аустро-Угарске монархије. Тиме је конкретно Народна управа била прецизно упућена на тачно одређену адресу на коју је могла да се обрати са својим бројним проблемима у време административног преузимања власти у Војводини. То је било значајно упориште сигурности органима Народне управе у истрајавању на остварењу својих политичких циљева. Са друге стране Светозар Прибићевић, као министар унутрашњих дела био је истовремено и својеврстан корективни елеменат политичких жеља и често преамбициозних захтева Народне управе за Банат, Бачку и Барању. Ово се очито види и из једне шифроване депеше коју је упутио Прибићевић 12. јануара 1919. године председнику Народне управе Јоци Лалошевићеву поводом његове забринутости због стварања тзв. Банатске републике 31. октобра 1918. године као дело немачких социјалдемократата Темишвара на челу са др Оттом Ротом. Прибићевић је у овој депеши реаговао на Лалошевићев предлог да се средиште Народне управе премести из Новог Сада у Темишвар. „Поводом вашег предлога да се Управа пресели из Новог Сада у Темишвар, морам нагласити да се пре свега има решити питање, да ли ће се Бачка, Банат и Барања централно управљати из Београда, или ће и даље остати посебна управа за те крајеве. Ово питање ће се решити као хитно. Али све када би и остала посебна Управа, не би се могла премештати у Темишвар из важних политичких разлога да друго сад не спомињем”.³⁷

Истовремено Прибићевић је подржавао активности Народне управе које су се односиле на иритирајуће реакције Мађарске владе. Она се трудила да омаловажи и дестабилизује активности Народне управе оптужбама које су биле упућене савезничкој команди, а које су се односиле на дискредитовање демократских начела и националних права. Ови мотиви оптужби су проницљиво били изабрани као најкомплекснији проблеми са којима се сусрела нова управа, а који су, истовремено, били и стратешки циљеви из програма америчког председника Вудроа Вилсона. Тако је правовремено Народна управа одреаговала на оптужбу Немачког друштва у Угарској са средиштем у Будимпешти. Оптужба се односила на наводно непоштовање права немачке националне заједнице у Војводини. Позивајући се на резолуцију коју је Велика народна скупштина донела 25. новембра 1918. Године и о гарантовању свим

³⁷Депеша министра унутрашњих дела Светозара Прибићевића председнику Народне управе др Лалошевићу од 12. јануара 1919, АВ, Ф 76, Председништво Народне управе, 5, ш.д. бр. 17.

народностима на подручју Баната, Бачке и Барање „потпуне слободе у народном и културном развиту”, Народна управа је демантовала те оптужбе и истовремено истрајно апострофирала политичку вољу Народне скупштине о отцепљењу од Угарске. „Ниједан наш суграђанин Немац неће бити ни гоњен ни запостављен док та своја разолуцијом зајемчена права хоће да врши, шта више сваки орган Нар. Упр. Биће му на руци у постизавању тих националних тежња, докле год се не косе са првим и основним политичким начелом скупштинске резолуције по коме су Б.Б. и Б. Потпуно отцепљене од мађ. Републике, а сада већ и саставни део Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.”³⁸

Мађарска влада Михаља Карољија користила је сваку погодност да дискредитује Народну управу и била је врло активна у томе. Као што смо констатовали, она се није одрекла територије Војводине. Народна управа за Банат, Бачку и Барању, а понајвише њен председник Лалошевић се трудила да сваки покушај очувања мађарске власти дезавуише. Ово је био веома захтеван посао с обзиром на то да је нова мађарска влада полагала право на територије предратне Угарске и водила врло активну дипломатску борбу за њихово очување. Са том намером изасланици мађарске владе често су боравили код савезничке и српске команде у Београду. Лалошевић је пратио ове дипломатске потезе Мађара и реаговао је на њих. Сарадника у овом послу имао је у министру унутрашњих дела Светозару Прибићевићу којег је о свим актуелним политичким потезима и контрапотезима у Војводини обавештавао. Тако га је једном приликом обавестио о намери мађарског изасланика који је отишао у Београд, да очува власт и јурисдикцију Будимпеште на простору Сомбора, односно Бач-Бодрошке жупаније. Врло енергично је Лалошевић захтевао да се ова активност онемогући. „Жупан смоборски отпратио је уз пратњу Имру Прокопи у Београд са пропратним списима. Тај Имре Прокопи именован је од стране мађарске републиканске владе за комесара у Сомбору...Опасно би било агента мађарске владе трпети овде међу нама да још већма распали и раздражи људе. Молимо министарство да дотичнога на сигурном месту интернира, где неће моћи бунити свет; да га не пунте преко демаркационе линије³⁹ да својим лажним наводима да би криво информисао јавно мњење против нас”⁴⁰.

³⁸ *Записник вођен на седници Народне Управе у Новом Саду*, 13. децембар 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 11.

³⁹ Демаркациона линија за Лалошевића је била заправо ниво достигнутог наступања балканске антантине војске и то је уједно била и област ингеренција Народне управе са тачним навођењем граничних места. „Саопштавамо Вам места преко којих се повлачи демаркациона линија утврђена од заповедништва балканске антантине војске, она обухвата територију над коју Народна Управа врши империум,.. Следи тачан попис места; 302

Влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца је, делом због својих обавеза и одговорности према Антанти, а делом и због усвојеног концепта унитарне и централизоване унутрашње политике, инсистирала на демисији Народне управе за Банат, Бачку и Барању. Председник Народне управе Јоца Лалошевић у томе није видео непремостив проблем од којег треба зазирати. Он је сматрао да је у датим околностима када је проглашено уједињење, а мировни процес на конференцији у току и када је отворено питање граница нове државе, политички било прагматично прихватити одлуку да се Народна управа демисионира и био је веома кооперативан у процесу демисије без обзира на одређене примедбе које је изнео у ставу Београда према Народној управи.⁴¹ Одлуку о демисији Народне управе за Банат, Бачку и Барању је влада Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца донела у другој половини децембра 1918. године. О томе су чланови Народне управе били обавештени на седници од 14. децембра 1918. године када су и прихватили образложење и начин демисије.⁴² Током наредних седница Народне управе, осим текућих ствари очувања и успостављања ингеренција, паралелно је текао процес демисије у сталној кореспонденцији са владом у Београду, пре свега са министром Прибићевићем. „На Вашу депешу Н 543. извештавам да сам одредио премештај одеља народне управе министарству унутрашњих дела у Београд. Уједно јављам, да сам послао г. Министру

Допис Јоце Лалошевића Одсеку Народне управе за просвету од 26. новембра 1918. године; АВ, Ф.76, кутија 7, Одсек за просвету, про. 13/1919.

⁴⁰ Депеша Јоце Лалошевића министру унутрашњих дела у Београду од 3. марта 1919; АВ, Ф.76, кутија 2, 5, ш. д. бр. 65

⁴¹ „...То признање, ту правну основу смо ми тражили не једанпут, али смо свагда добијали само усмена уверавања и нека врло мутна упуства. Акта пак о томе да смо ми призната легална власт, која је позвана да у овим крајевима врши егзекутиву државне воље, не добисмо ни сада”; *Записник седнице Великог народног савета*, 15 (28) децембар 1918. године. АВ, Ф.76, кутија 2, 3, л 2.

⁴² „После оверовљења записника председник извештава да је стигао брзојав од централног министарства из Београда, у ком се тражи демисија народне управе. Петар Коњовић чита као одговор на тај брзојав овај текст: Централној влади Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Народна управа у седници својој од 8. (21.) децембра о.г. чим је извештена била о образовању централне владе Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца донела је одлуку да демисионира и ставила се на становиште да о тој својој одлуци одмах, како се однос ових крајева према држави Срба, Хрвата и Словенаца дефинитивно утврди извести меродавне факторе: централну владу у Београду...и Велики Народни Савет у Новом Саду од којега је примила мандат. Пошто је председник Народне управе са меродавним факторима утврдио у Београду однос ових крајева према целини наше нове државе, Народна Управа Баната, Бачке и Барање подноси централној влади, преко господина министра унутрашњих дела, своју демисију те моли разрешење дужности”; *Записник вођен на седници Народне Управе у Новом Саду*, 14. децембра 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 12.

председнику предлог премештаја и осталих одсека ове управе, те молим да се и ово журно реши, а Председништво даљих дужности разреши”⁴³

И чланови Великог народног савета били су добро упознати са ставом Београда о аутохтоним органима управе на територији Војводине и њиховог даљег рада.⁴⁴ Ту намеру владе спроводило је министарство унутрашњих дела, односно министар Светозар Прибићевић. Прибићевић „сматра за своју дужност а по овлашћењу министарског савета да обрати пажњу Народне управе на потребу да народна управа преко министра унутрашњих дела поднесе своју оставку, како би се могла образовати нова управа према новој ситуацији, која је актом проглашења државног уједињења постала”.⁴⁵

Демисија Народне управе, односно примопредаја власти је био преоцес који је трајао неколико месеци.⁴⁶ Влада у Београду је прихватила идеју да, у прелазном периоду преузимања надлежности, Народна управа и даље функционише као незаобилазни сарадник у комплексној политичкој ситуацији каква је била у Војводини. „Председник саопштава овај брзојав: 'Поводом оставке Народне Управе саопштавам да Вам се до коначног решења поверава даље вођење послова. Коначно решење имало би да се изведе у смислу најновијег предлога о потпуном цетрализовању”.⁴⁷

По попису из 1921. године, у Банату, Бачкој и Барањи живело 1.314.527 становника, у Словенији са Прекомурјем 1.054.919 становника, у Далмацији 620.432 становника, а у Хрватској, Славонији и Међумурју 2.739.988 становника⁴⁸. Без обзира на ову релативно бројну

⁴³ Деша председника народне управе Јоце Лалошевића министру унутрашњих дела Светозару Прибићевићу од 10. фебруара 1919; АВ, Ф.76, 5, ш. д. Бр. 44.

⁴⁴ „Г. министар председник Протић је на наше питање децидирано одговорио да и ове покрајине дакле и Банат и Бачка и Барања чине саставни део јединствене државе Срба, Х.С. те да се власт централне владе простире и на ове територије. Према томе дакле сасвим је природно да двома владама на једном територију нема места, те да ова Народна управа треба да демисионира, што смо и закључили да учинимо”; *Записник вођен на седници Народне Управе у Новом Саду*, 14. децембра 1918; АВ, Ф.76, 4, бр. 12.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ „Сав овај програм извршен је за непуних девет месеци и када је Народна управа након 6. месеци рада разрешена, задаћа њена је била потпуно извршена. Војводина је не само на папиру и у теорији, него де факто у животу и пракси била оцепљена од Угарске, империјум над том покрајином био је у пуној мери у нашим рукама и он је предат Краљевској Влади у Београду која је од тога доба несметано управља и влада у тој покрајини”; Јован Јоца Лалошевић, *Наше ослобођење и уједињење*, Историјски архив, Сомбор, фонд 57, инв. број 448.

⁴⁷ *Записник вођен на седници Народне Управе у Новом Саду*, 3. јануара 1919; АВ, Ф.76, 4, бр. 14.

⁴⁸ Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, Београд, 1981, стр. 38.

популацију у поређењу са осталим покрајинским областима, Министарски савет, предвођен Светозаром Прибићевићем у овом случају се одлучио за демисију покрајинских органа Бачке, Баната и Барање, а овим областима управљало је одељење при централној влади. Идентичан статус био је и према Црној Гори. Овакав третман ових области показује јасан став централних органа власти новоформиране државе према начину организације државне управе. Бачка, Банат и Барања, као и Црна Гора, третирали су као саставни делови Србије, а легислативно упориште јесу одлуке скупштина ових области да се директно присаједине Краљевини Србији.⁴⁹

Закључак

Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на развалинама Аустро-Угарске монархије било је последица националног опредељења јужнословенских народа, и покушаја усаглашавања њихових страначких и политичких одлука уз снажну подршку међународне заједнице. Комплексност овог процеса који је трајао последњих дана рата до уставног устоличења нове државе на Видовдан 1921. године огледала се и у начину уласка територије Баната, Бачке и Барање, односно Војводине како су је називали, са нејасним територијалним прецизирањем али јасним амбицијама територијалног обима, у њен састав. Ови догађаји везани су за период октобар 1918. године до марта, тачније средине 1919. године када је Војводина инкорпорирана у састав најпре Краљевине Србије а потом и у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Једну од најзначајнијих улога у процесу приступања Барање, Бачке и Баната Краљевини Србији одиграо је Јован Јоца Лалошевић, угледна јавна личност Срба из Монархије. С обзиром на то да је примирјем Аустро-Угарске монархије и Антанте био предвиђен опстанак цивилних органа управе на њеној територији створио се један правно-политички дисконтинуитет ситуације на терену и документа на папиру. Подршка очувању пређашњег стања и потреба за његовом променом довео је до националних антагонизама.

У таквој ситуацији новоформираним словенским органима управе у Војводини била је преко потребна подршка, у сваком смислу, Краљевине Србије и новоформиране југословенске државе. Са друге стране Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца се такође налазила у потпуној

⁴⁹ Види ближе и: Фердо Чулиновић, *Државноправна историја југословенских земаља XIX и XX вијека*, Загреб, 1954, стр. 198.

међународној политичкој неизвесности. Њен опстанак зависио је и од одлучности и политичке воље за њено конституисање. Таква ситуација захтевала је више смелих политичких одлука, јасан циљ, јединство и потпуну унутрашњу контролу ситуације. Човек таквих погледа био је Светозар Прибићевић. Он је постао министар унутрашњих послова и особа која је значајно допринела успеху присаједињења Војводине Краљевини СХС. Цена таквог организовања и политичког динамизма била је запостављање демократских процеса и наметање унитарних ставова који су налазили оправдање у језуитског принципу остварења југословенске државе. Последица овакве исхитрености и центричне политике могла је да се релативизује постепеним увођењем целокупног друштва у политички живот земље. То није учињено и отуд је током читавог постојања Краљевине њен темељ довођен у питање кроз националне дивергенције и уставне полемике. И Светозар Прибићевић и Јован Јоца Лалошевић временом су напустили политички концепт коме су се приклонили у време стварања Краљевине, посвећујући своју делатност развоју парламентарне државе и демократског друштва.

Литература:

1. Gligorijević, Branislav (1970): *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini SHS*, Beograd.
2. Gligorijević, Branislav *Neki aspekti odnosa Demokratske stranke i HRSS*, IDH, Istorija 20. veka, Zbornik radova 12, Beograd.
3. Gavrilović, Darko (2007): *U vrtlogu nacionalizma – Stjepan Radić i Srbi (1875-1918), Svetozar Pribićević i Hrvati (1918-1936)*, Novi Sad.
4. Janjetović, Zoran (2005): *Deca careva, pastorčad kraljeva*, Beograd, 2005.
5. Janković, Dragoslav, Krizman, Bogdan (1964): *Grada o stvaranju jugoslavenske države (1.1 - 20.12 1918.)*, Beograd.
6. Končar, Ranko, Marković, Saša (2009): *Vojvodina beetwen Serbian and Yugoslav option during the establishment of the Kingdom SCS*, tematski zbornik radova sa međunarodnog skupa „Yugoslavia through Time. Ninety Years since the formation of the First State of Yugoslavia”, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Ljubljana, str. 93-105.
7. Lebl, Arpad (1979): *Gradanske partije u Vojvodini 1887-1918*, Novi Sad.
8. Lebl, Arpad (1963): *Politički lik Vase Stajića*, Novi Sad.
9. Marković, Saša (2011): *Politička biografija Jovana Joce Laloševića*, Pedagoški fakultet, Sombor.
10. Marković, Lazar (1935): *Jugoslavenska država i hrvatsko pitanje*, Zagreb.
11. Matković, Hrvoje (1995): *Svetozar Pribićević, ideolog, stranački vođa, emigrant*, Zagreb.

12. Milenković, Toma (1985): *Banatska republika i mađarski komeserijat u Banatu : (31. oktobar 1918 - 20. februar 1919)*, Zbornik Matice srpske za istoriju, br. 32, Novi Sad, 99-142.
13. Petranović, Branko (1981): *Istorija Jugoslavije 1918-1978*, Beograd.
14. Popov, Dušan (1983): *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Matica srpska, Novi Sad.
15. Pribičević, Svetozar (1952) Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, Beograd.
16. Ribar, Ivan (1965): *Iz moje političke suradnje*, Zagreb.
17. *Spomenica oslobođenja Sombora, 1918-1938*, Sombor, 1938.
18. Smodlaka, Josip (1972) : *Zapisi dr. Josipa Smodlake*.
19. Horvat, Rudolf (1942): *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb.
20. Čulinović, Ferdo (1954): *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX i XX vijeka*, Zagreb, 1954.

Arhivska građa i izvori:

1. Arhiv Vojvodine, F. 76 Narodna uprava za Banat, Bačku i Baranju, Novi Sad (1918-1919), Z-10.
2. Istorijski arhiv Sombor, F-56, F-57.
3. Arhiv Hrvatske akademije nauka i umetnosti.
4. Rukopisno odeljenje Matice srpske.

Резиме

Стварање државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца пратио је сложен и контроверзан политички процес. Он је био последица различитих националних и политичких интереса који су овим југословенским пројектом требали да пронађу политички *modus vivendi*. На примеру присаједињења Војводине ми уочавамо доминацију унитаристичког концепта и централизованог приступа стварању југословенске државе. Овакав приступ, без обзира на његову мањкавост са аспекта демократских принципа и тиме неизвесност у стратешком смислу, био је по мишљењу бројних политичара из Београда а и Војводине, политичка реалност. Такав став заступали су подједнако и Светозар Прибићевић у Београд и Јован Јоца Лаловшевић у Новом Саду. Обојица привржени српској националној идеји и југословенском пројекту, трудили су се да тај план и остваре. Без обзира на различитости у конкретном приступу на терену, њихове идеје могле су да нађу компромис јер је политичка пресија међународних фактора и вишенационалне средине Војводине тај компромис и захтевала.

Some Aspect of Annexation of Banat, Bačka and Baranja to the Kingdom of Serbia and creating Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians

Summary: The creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was followed by a complex and controversial political process. It was the result of different national and political interests that the Yugoslav project should find a political modus vivendi. For example, we observe the unification of Vojvodina dominance Unitarian concept and the creation of a centralized approach to the Yugoslav state. This approach, despite its shortcomings in terms of democratic principles, and thus the uncertainty in strategic terms, it is the opinion of many politicians in Belgrade and Vojvodina, the political reality. This attitude represented equally in Svetozar Pribičević Belgrade and Jovan Joca Lalošević in Novi Sad. Both devoted to Serbian and Yugoslav national idea of the project, they tried to make this plan come true. Regardless of the differences in the specific approach in the field, their ideas might have to find a compromise because the political pressures of international and multi-national environment factors of Vojvodina and the compromise required.

Key words: political, national idea, Pribičević, Lalošević